

УДК 342.33(4/9)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.1.2>

ЕВОЛЮЦІЯ ПРИНЦИПУ ПОДІЛУ ВЛАДИ В ДЕРЖАВНОМУ ПРАВІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Бундак О.А.,

*кандидат історичних наук, доцент,
заступник директора з науково-методичної роботи
ВСП ЗВО «Відкритий міжнародний університет*

*розвитку людини «Україна»
Луцького інституту розвитку людини
ORCID: 0000-0002-4398-560X
e-mail: olenabundak@gmail.com*

Бундак О.А. Еволюція принципу поділу влади в державному праві зарубіжних країн.

Дослідження присвячене комплексному аналізу еволюції принципу поділу влади в державному праві зарубіжних країн, від його античних витоків до цілісних концепцій епохи Просвітництва. Розглянуто ідейні засади та прообрази поділу влади у працях давньогрецьких мислителів, зокрема Платона, який розмежовував функції між соціальними групами та міркував про змішані форми правління. Особливу увагу приділено Аристотелю, який чітко виділяв три елементи державного устрою – нарадчий орган, органи управління та судові установи, підкреслюючи їхню важливість для характеру держави. Проаналізовано внесок Полібія, який на прикладі Римської республіки описав систему взаємного контролю та протизваг між елементами змішаної форми правління. Досліджено середньовічні спроби обмеження монархії, такі як дуалізм духовної та світської влади, феодальні відносини, прийняття Великої хартії вольностей 1215 року, що заклала основу для принципу верховенства закону та належної правової процедури. Розглянуто роль становлення станових представницьких органів (парламентів) як інституційної основи для майбутнього розділення повноважень. Висвітлено вплив епохи Відродження та Реформації, зокрема ідей Нікколо Мак'явеллі про переваги змішаної форми правління, а також внесок Едварда Кока у відстоювання верховенства загального права та Жана Бодена у формулювання концепції державного суверенітету із розмежуванням законодавчої, судової та виконавчої функцій. Центральною частиною дослідження є аналіз класичних концепцій епохи Просвітництва: Джона Локка, який у «Двох трактатах про правління» обґрунтував необхідність обмеження державної влади для захисту природних прав та виділив законодавчу, виконавчу і федеративну влади, та Шарля Луї Монтеск'є, який у праці «Про дух законів» деталізував концепцію трьох гілок (законодавчої, виконавчої, судової) та обґрунтував механізми «стримувань і противаг» як запоруку політичної свободи. Також проаналізовано концепцію народного суверенітету Жан-Жака Руссо, який, критикуючи поділ влади на незалежні гілки, наголошував на її неподільності та верховенстві загальної волі, що є джерелом законів.

Ключові слова: поділ влади, античність, Середньовіччя, Відродження, Просвітництво, Аристотель, Локк, Монтеск'є, Руссо, стримування і противаги, народний суверенітет.

Bundak O.A. The evolution of the principle of separation of powers in the public law of foreign countries.

The study is dedicated to a comprehensive analysis of the evolution of the principle of separation of powers in the public law of foreign countries, from its ancient origins to the complete concepts of the Enlightenment era. It examines the ideological foundations and prototypes of the separation of powers in the works of ancient Greek thinkers, particularly Plato, who distinguished governmental functions and contemplated mixed forms of government. Special attention is paid to Aristotle, who clearly identified three elements of state structure – the deliberative body, organs of administration, and judicial institutions – emphasizing their importance for the nature of the state. The contribution of Polybius is analyzed, who, using the example of the Roman Republic, described a system of mutual

control and counterbalances between the elements of a mixed form of government. Medieval attempts to limit monarchy are explored, such as the dualism of spiritual and secular power, feudal relations, and the adoption of Magna Carta in 1215, which laid the foundation for the rule of law and due process. The role of the formation of estates-general representative bodies (parliaments) as an institutional basis for the future separation of powers is considered. The influence of the Renaissance and Reformation eras is highlighted, including Niccolò Machiavelli's ideas on the advantages of a mixed form of government, as well as Edward Coke's contribution to upholding the supremacy of common law and Jean Bodin's formulation of the concept of state sovereignty with the distinction of legislative, judicial, and executive functions. A central part of the study is the analysis of classical concepts from the Enlightenment: John Locke, who in «Two Treatises of Government» justified the need to limit state power to protect natural rights and distinguished legislative, executive, and federative powers, and Charles Louis Montesquieu, who in «The Spirit of the Laws» detailed the concept of three branches (legislative, executive, judicial) and justified the mechanisms of «checks and balances» as a guarantee of political freedom. Jean-Jacques Rousseau's concept of popular sovereignty is also analyzed; while criticizing the separation of powers into independent branches, he emphasized its indivisibility and the supremacy of the general will as the source of laws.

Key words: separation of powers, antiquity, Middle Ages, Renaissance, Enlightenment, Aristotle, Locke, Montesquieu, Rousseau, checks and balances, popular sovereignty.

Принцип поділу влади є одним із фундаментальних стовпів сучасного конституціоналізму та невід'ємним атрибутом правової демократичної держави. Його ключова ідея полягає у розподілі державної влади на окремі, відносно незалежні гілки – законодавчу, виконавчу та судову, з метою запобігання узурпації влади, зловживань та забезпечення ефективного захисту прав і свобод людини і громадянина. Актуальність дослідження еволюції цього принципу в державному праві зарубіжних країн зумовлена постійними трансформаціями політичних систем, викликами глобалізації, технологічного прогресу та суспільними змінами, які вимагають переосмислення класичних доктрин та пошуку нових балансів у відносинах між гілками влади.

Постановка проблеми. Попри глибоке історичне коріння та усталену теоретичну базу, реалізація принципу поділу влади у різних країнах набуває своєрідних форм, що зумовлено національними особливостями, історичним досвідом, політичними традиціями та конституційним розвитком. Існуючі моделі взаємодії гілок влади – від жорстких систем стримувань і противаг до парламентських чи напівпрезидентських форм правління – постійно еволюціонують під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів. Виникає потреба в осмисленні, як класичні ідеї Монтеस्क'є та Локка адаптувалися до сучасних реалій, які виклики постають перед цим принципом у контексті зростання ролі виконавчої влади, популізму, впливу медіа та розвитку цифрових технологій. Недостатній аналіз цих процесів може призвести до хибних уявлень про функціонування державної влади та невірних прогнозів щодо її майбутнього розвитку.

Мета дослідження полягає у всебічному аналізі еволюції принципу поділу влади в державному праві зарубіжних країн від його зародження до сучасного стану, виявленні ключових етапів розвитку, особливостей реалізації в різних державах, а також основних тенденцій та викликів, що стоять перед цим принципом у ХХІ столітті.

Стан опрацювання проблематики: Проблематика поділу влади є однією з найбільш досліджуваних у світовій та вітчизняній юридичній науці. Її теоретичні витoki глибоко розкрито у працях класиків політико-правової думки, таких як Дж. Локк, Ш. Монтеस्क'є, Ж.-Ж. Руссо. Сучасні зарубіжні дослідники, серед яких Р. Даль, Дж. Сарторі, А. Стоун, активно аналізують трансформації принципу в умовах глобалізації та нових викликів. Українські вчені, зокрема С.П. Головатий, Ю.Л. Макаренко, В.В. Петренко, також зробили значний внесок у дослідження цього принципу, розглядаючи як його загальнотеоретичні аспекти, так і особливості реалізації в конституційному праві України та інших держав. Проте, незважаючи на значну кількість наукових робіт, системний, комплексний аналіз еволюції принципу поділу влади в порівняльному аспекті, з урахуванням новітніх тенденцій та викликів, залишається актуальним і потребує подальшого поглибленого вивчення.

Виклад основного матеріалу. Принцип поділу влади, що став наріжним каменем сучасної демократичної держави, не виник миттєво. Його ідейні засади формувалися протягом тисячоліть, проходячи шлях від розрізнених спостережень давніх мислителів до цілісних концепцій Нового

часу. Цей тривалий процес відображає постійний пошук людством ефективних механізмів управління, що здатні запобігти тиранії та забезпечити справедливість.

Хоча античні мислителі не сформулювали доктрини поділу влади в її сучасному розумінні, їхні праці містять важливі прообрази та ідеї щодо розподілу функцій управління та необхідності обмеження влади. Філософи Стародавньої Греції, які були свідками різноманітних форм державного устрою – від монархій та олігархій до тираній і демократій – усвідомлювали необхідність збалансованої організації держави.

Одним із перших, хто замислився над структурою ідеальної держави, був Платон, який у своїй праці «Держава» вибудовує утопічну модель ідеального поліса, де кожна соціальна група виконує свої чітко визначені функції. Хоча Платон не говорить про окремі гілки влади, він розмежовує завдання між філософами-правителями (які ухвалюють рішення, тобто, можна сказати, виконують законодавчі та виконавчі функції), воїнами (які захищають державу) та ремісниками (які забезпечують її матеріальні потреби). У його діалозі «Закони» вже простежується ідея певного змішаного устрою, що поєднує елементи монархії та демократії, а також обґрунтовується важливість писаних законів як обмежувача влади. Платон, розмірковуючи про форми державного правління, визнавав, що «надмірний деспотизм зазвичай веде до рабства, а надмірна свобода – до тиранії» [1, с. 45]. Це спостереження вказує на його розуміння необхідності балансу та контролю в державі.

Більш виразні елементи ідеї поділу функцій можна знайти у Арістотеля. У своїй праці «Політика» він здійснює глибокий аналіз понад 158 полісів, класифікуючи форми правління на основі кількості правителів та мети правління (для загального блага чи для власної вигоди правителя) [2]. Арістотель, розмірковуючи про ідеальний державний устрій, виділяв три елементи (частини), що були притаманні кожній державі:

Нарадчий орган, який обговорює загальні справи (війна і мир, укладення договорів, закони, смертна кара, вигнання, конфіскації).

Органи управління або «магістратури», які здійснюють виконавчу владу.

Судові органи або «судові установи», які розглядають справи про порушення законів [2, с. 121–124].

Арістотель підкреслював, що саме від правильної організації цих трьох елементів залежить характер державного устрою. Хоча він не пропонував жорсткого розмежування персоналу між цими гілками і не говорив про їхню незалежність у сучасному розумінні, його класифікація функцій управління стала відправною точкою для подальших роздумів про їхній розподіл. Він був переконаний, що «гарне правління можливе лише тоді, коли панує закон» [3, с. 98], що передбачає верховенство права над свавіллям правителів.

Значний внесок у розвиток ідей, що передували принципу поділу влади, зробив також римський історик і політик Полібій. У своїй праці «Загальна історія» аналізує устрій Римської республіки, яка, на його думку, завдяки змішаній формі правління (що поєднувала елементи монархії в консулах, аристократії в Сенаті та демократії в народних зборах) досягла значної стабільності та могутності. Полібій описував систему взаємного контролю та протизваг між цими елементами, що не дозволяла жодному з них узурпувати всю владу [4]. Це було важливе практичне спостереження за функціонуванням реального державного механізму, що наочно демонструвало переваги розподілу повноважень.

Період Середньовіччя в Європі характеризувався домінуванням монархічної влади, часто з абсолютною тенденцією. Проте, навіть у цей час, під впливом різних факторів, виникали спроби обмеження королівської влади, які можна розглядати як передумови для подальшого розвитку ідей поділу влади.

Одним із ключових факторів було зростання впливу церкви. Католицька церква, будучи потужною інституцією, часто виступала опонентом світської влади, змагаючись за вплив і претендуючи на верховенство у духовних справах. Ця конкуренція створювала певний дуалізм влади – духовну і світську, що обмежувало абсолютну владу монарха. Папи Римські, спираючись на доктрину про дві влади, часто намагалися контролювати світських правителів, що знаходило своє вираження у конфліктах, таких як боротьба за інвеституру.

Важливу роль відігравали феодалні відносини. Система васалітету, де влада короля була обмежена правами та привілеями великих феодалів, також створювала децентралізовану структуру, яка не дозволяла монарху встановити повний контроль над усіма аспектами життя. Король був

«першим серед рівних», і його влада залежала від підтримки баронів, які часто мали власні армії та суди.

Знаковим моментом в англійській історії стало прийняття Великої хартії вольностей у 1215 році. Цей документ, виваний баронами у короля Іоанна Безземельного, вперше документально закріплював обмеження королівської влади та визнавав певні права підданих. Хоча Хартія першочергово захищала права феодалів, вона заклала основу для розвитку принципу верховенства закону та ідеї про те, що навіть монарх підпорядковується закону, а не стоїть над ним. Однією з найважливіших норм, яка стала предтечею незалежного судочинства, є стаття 39, що проголошувала: «Жодна вільна людина не буде арештована, ув'язнена, позбавлена майна, оголошена поза законом, вигнана або яким-небудь іншим чином позбавлена своїх свобод, окрім як за законним вироком рівних їй та за законом країни» [5]. Це положення стало основою для принципу належної правової процедури і вказувало на обмеження виконавчої влади судочинством.

Утворення станових представницьких органів (парламентів, генеральних штатів, кортесів) у різних країнах Європи також стало важливим кроком у формуванні механізмів обмеження монархії. Ці органи, що включали представників шляхти, духовенства та міщан, спочатку скликалися для обговорення податків та вирішення важливих державних справ. З часом вони набували більших повноважень, зокрема в Англії, де парламент поступово ставав співучасником законодавчого процесу. Так, в «Модельному парламенті» 1295 р. були представлені не лише барони та духовенство, але й представники графств та міст, що свідчило про розширення бази для майбутнього законодавчого органу [6]. Хоча ці органи ще не були повноцінними законодавчими гілками влади, вони створювали інституційну основу для майбутнього розділення повноважень.

Епоха Відродження (XIV-XVI ст.) та Реформації (XVI ст.) ознаменувалися докорінними змінами у світогляді, що мали величезне значення для розвитку політико-правової думки. Занепад феодалізму, зростання міст, формування національних держав та наукові відкриття сприяли переосмисленню ролі людини, держави та влади.

Відродження поклало початок поверненню до античних ідеалів, зокрема до ідеї республіканського правління та верховенства закону. Серед мислителів цієї епохи виокремимо постать Нікколо Макіавеллі, який у своїй праці «Міркування про першу декаду Тита Лівія» аналізував переваги змішаної форми правління, що, на його думку, сприяє стабільності та довговічності держави. Він розглядав Римську республіку як ідеальну модель, де баланс між різними соціальними силами запобігав тиранії та анархії [7, с. 320]. Хоча Макіавеллі був реалістом і виступав за сильну державну владу, його аналіз різних інституцій, що стримують і врівноважують одна одну, є важливим кроком до розуміння необхідності розподілу функцій.

Реформація відіграла вирішальну роль у формуванні ідей конституціоналізму та обмеження влади. Протестантизм, заперечуючи абсолютну владу Папи Римського та виступаючи за «святистство всіх віруючих», сприяв розвитку ідей індивідуальної свободи та відповідальності. Релігійні війни, що охопили Європу, змусили мислителів шукати нові засади для забезпечення миру та стабільності, що часто пов'язувалося з ідеєю обмеження влади монарха та встановленням правових гарантій. Поява протестантських громад з їхнім самоврядуванням та виборними органами також сприяла поширенню ідей про децентралізацію влади.

У цей період починають формуватися теорії народного суверенітету та суспільного договору, які стануть підґрунтям для майбутніх концепцій поділу влади. Ідея про те, що влада походить від народу і має бути обмеженою для захисту його прав, стає все більш популярною. Англійський юрист Едвард Кок, виступаючи проти абсолютизму Стюартів, відстоював верховенство загального права над королівською прерогативою. Він стверджував, що «король повинен бути підпорядкований Богу та закону», і навіть король не може бути суддею у власній справі [8]. Це свідчило про посилення ролі судів як незалежного чинника у системі влади та зародження ідеї судової незалежності.

Французький правознавець і філософ Жан Боден, у своїй праці «Шість книг про державу», сформулював концепцію державного суверенітету як абсолютної та постійної влади над громадянами. Хоча Боден обстоював абсолютизм як необхідний для подолання феодальної роздробленості, він визнавав, що суверенна влада обмежена божественними та природними законами. Він також розмежовував законодавчу, судову та виконавчу функції, хоча і не пропонував їхнього чіткого організаційного поділу [9]. Його ідея про те, що суверенітет є неподільним, стала предметом подальших дискусій, але його аналіз функцій держави був важливим для майбутніх доктрин поділу влади.

Отже, період Відродження та Реформації, із його акцентом на раціональному пізнанні світу, індивідуальних правах та необхідності обмеження влади, створив інтелектуальне та соціальне середовище, в якому ідея поділу влади могла сформуватися як цілісна доктрина. Античні ідеї про змішану форму правління, середньовічні спроби обмеження монархії та нові концепції суверенітету та природних прав заклали міцний фундамент для майбутніх філософів, які сформулюють класичні принципи, що лежать в основі сучасного конституційного права.

Епоха Просвітництва (XVII-XVIII століття) стала переломною у розвитку ідеї поділу влади, трансформувавши розрізнені спостереження та поодинокі спроби обмеження монархії у цілісні, обґрунтовані доктрини. Саме в цей період сформувалися класичні концепції, які лягли в основу сучасного конституційного права і стали орієнтиром для побудови демократичних держав. Ключову роль у цьому процесі відіграли праці Джона Локка та Шарля Луї Монтеск'є, а також ідеї Жан-Жака Руссо.

Джон Локк, видатний англійський філософ, є одним з батьків лібералізму та теоретиком, який глибоко обґрунтував необхідність обмеження державної влади для захисту природних прав людини. У своєму знаковому творі «Два трактати про правління» (1689) [10], що був відповіддю на англійську «Славну революцію» 1688 року, Локк висунув концепцію, яка стала першим системним викладом ідеї поділу влади.

Локк починає свій аналіз з ідеї природного стану, де люди рівні та вільні, мають природні права на життя, свободу та власність. Однак у цьому стані відсутній механізм для вирішення спорів і примусового виконання законів природи. Щоб вийти з цього «нестійкого» стану і краще захистити свої права, люди укладають суспільний договір, створюючи державу. Але, передаючи частину своїх повноважень державі, вони не відмовляються від своїх природних прав; навпаки, держава створюється саме для їх захисту [10, с. 232]. Саме тому, на думку Локка, влада держави має бути обмеженою.

Він виділив три гілки влади:

Законодавча влада – є верховною в державі, оскільки саме вона має право «вказувати, як використовувати силу держави для збереження суспільства та його членів». Вона повинна належати виборному представницькому органу (парламенту), який ухвалює закони, що є обов'язковими для всіх, включно з правителями. Законодавча влада не може бути абсолютною і має діяти відповідно до природного права.

Виконавча влада. Її завданням є приведення законів у дію та забезпечення їхнього виконання. Локк стверджував, що виконавча влада має бути відокремленою від законодавчої, оскільки законодавчі органи не завжди діють, а закони «потребують безперервного виконання». Виконавча влада повинна бути в руках монарха або уряду.

Федеративна влада. Ця гілка відповідає за зовнішні відносини держави – оголошення війни та миру, укладення союзів та договорів. Локк зазначав, що хоча виконавча та федеративна влада «відрізняються одна від одної», вони «майже завжди об'єднані» в одних руках, оскільки обидві передбачають застосування сили держави і важко піддаються розмежуванню у реальних діях [10].

На відміну від подальших концепцій, Локк не виділяв судову владу як окрему гілку, вважаючи її частиною виконавчої, оскільки вона застосовує закони до конкретних випадків. Його головна ідея полягала в тому, що законодавча влада не повинна зосереджуватися в тих самих руках, що й виконавча, аби уникнути спокуси для правителів «привласнити собі надто багато, звільнивши себе від покори законам, які вони самі створюють». Такий поділ, на його думку, є ключовим для обмеження влади та захисту прав і свобод громадян.

Шарль Луї Монтеск'є, французький просвітник, у праці «Про дух законів» сформулював найбільш впливову та завершену класичну доктрину поділу влади, яка стала основою для багатьох сучасних конституцій [11; 14]. На відміну від Локка, Монтеск'є виділив три класичні гілки влади і детально обґрунтував механізми їхньої взаємодії, відомі як система «стримувань і противаг».

Монтеск'є виходив з того, що «всяка людина, що володіє владою, схильна зловживати нею, і йде доти, доки не знаходить меж». Щоб запобігти зловживанням і забезпечити політичну свободу, необхідно, щоб «влада стримувала владу». Він виділив такі три види влади:

Влада законодавча. Вона створює закони, тобто «принц або магістрат створює закони на час або назавжди, і виправляє або скасовує вже існуючі».

Влада виконавча, яка стосується питань міжнародного права. Вона відповідає за зовнішні відносини, «оголошує війну або мир, посилає або приймає послів, забезпечує безпеку, запобігає вторгненням». (Фактично це зовнішньополітична складова виконавчої влади).

Влада виконавча, що стосується питань цивільного права. Цю владу він називав також «владою судити», і вона «карає злочини або вирішує суперечки приватних осіб». Тобто, це судова влада [11].

Головний внесок Монтеस्क'є полягав не лише у виділенні трьох гілок влади (законодавчої, виконавчої та судової), а й у детальному обґрунтуванні механізмів їхньої взаємодії та взаємного стримування. Він стверджував, що ці влади мають бути не просто розділені, а й організовані таким чином, щоб жодна з них не могла зосередити всю повноту влади у своїх руках. «Щоб попередити зловживання владою, необхідний такий порядок речей, за якого різні влади мали б змогу взаємно стримувати одна одну» [12, с. 109]. Система стримувань і противаг забезпечує необхідну динаміку при взаємодії гілок влади: гілки влади мають обмежувати і стримувати одна одну, діючи при цьому узгоджено [13, с. 142].

Система «стримувань і противаг» Монтеस्क'є передбачає:

- участь однієї гілки влади у справах іншої. Наприклад, виконавча влада (монарх) має право скликати та розпускати законодавчий орган, а також накладати вето на його закони; законодавча влада може контролювати виконавчу через бюджет, імпічмент, формування уряду;
- право вето – монарх може відмовитися затверджувати закони, ухвалені парламентом;
- обмеження термінів повноважень, тобто регулярні вибори до парламенту та обмеження термінів для виконавчої влади;
- незалежність судів. Монтеस्क'є наполягав на тому, що «судова влада не повинна бути пов'язана ні з якою іншою владою». Судді повинні бути лише «устама, що промовляють слова закону», і бути незалежними як від законодавців, так і від виконавчої влади.

Саме ідеї Монтеस्क'є стали теоретичною основою для розробки Конституції Сполучених Штатів Америки 1787 року, де система «стримувань і противаг» була реалізована найбільш послідовно через взаємодію Президента, Конгресу та Верховного Суду. Наприклад, президент має право вето, Конгрес може долати вето та оголошувати імпічмент, а Верховний Суд здійснює судовий перегляд законів (хоча ця функція не була прямо прописана, а сформувалася пізніше).

Жан-Жак Руссо, французький філософ Женецького походження, у своїй праці «Про суспільний договір» висунув ідею народного суверенітету, яка значно відрізнялася від концепцій Локка і Монтеस्क'є щодо поділу влади. Руссо стверджував, що суверенітет належить виключно народу і є неподільним та невідчужуваним.

Для Руссо, суверенітет є проявом загальної волі народу, яка завжди спрямована на загальне благо. Загальна воля є єдиною і неподільною, і саме вона має бути джерелом законів. З цього випливало, що законодавча влада не може бути поділена і має здійснюватися безпосередньо народом або його представниками, які є лише уповноваженими, а не суверенами. Руссо писав: «Влада може бути передана, але воля – ні» [15].

Щодо поділу влади, Руссо критикував ідеї Локка та Монтеस्क'є, вважаючи їх спробою «розірвати суверенітет». Він стверджував, що поділ влади на гілки призводить до її фрагментації та ослаблення, а не до зміцнення свободи. На думку Руссо, різні функції держави (законодавча, виконавча) є лише різними проявами єдиної суверенної волі, а не окремими, самостійними владами. Він писав: «Законодавча влада – це серце держави, виконавча – її мозок, що приводить у рух усі частини» [15].

Хоча Руссо не підтримував класичний поділ влади на незалежні гілки, його ідея верховенства закону, що є вираженням загальної волі, а також наголос на необхідності безпосередньої участі народу у формуванні законів, справили величезний вплив на розвиток демократичних інститутів, особливо під час Французької революції. Його концепція народного суверенітету стала основою для плебісцитарної демократії та ідеї про те, що всі гілки влади, включно з виконавчою та судовою, є лише похідними від волі народу і повинні служити його інтересам.

Таким чином, класичні концепції Джона Локка та Шарля Луї Монтеस्क'є заклали фундаментальні основи для розуміння та практичної реалізації принципу поділу влади як механізму обмеження держави та захисту індивідуальних свобод. Ідея Монтеस्क'є про «стримування і противаги» стала архітектурним планом для побудови багатьох сучасних конституційних систем. Водночас, концепція народного суверенітету Жан-Жака Руссо, хоча й критикувала жорсткий поділ влади, підкреслила роль народу як єдиного джерела легітимності влади та вплинула на розвиток прямої демократії та республіканських ідеалів. Ці ідеї, незважаючи на їхні відмінності, разом сформували інтелектуальну основу для становлення сучасного конституціоналізму та його еволюції.

Висновок. Принцип поділу влади, зародившись у філософських роздумах античності та еволюціонуючи через середньовічні спроби обмеження монархії, став наріжним каменем сучасної

демократичної держави. Дослідження його еволюції показує, що це не статична доктрина, а динамічний інструмент, що адаптується до історичних, політичних та соціальних реалій.

Класичні концепції Джона Локка і Шарля Луї Монтеск'є заклали теоретичні основи для розуміння поділу влади як ефективного механізму протидії тиранії. У той час як Локк вперше системно розмежував законодавчу, виконавчу та федеративну влади, Монтеск'є деталізував цю ідею, виділивши три класичні гілки – законодавчу, виконавчу і судову – та обґрунтувавши ключову роль системи стримувань і противаг. Ця модель, втілена в Конституції США, стала взірцем для багатьох держав, що прагнули до балансу та обмеження державної влади.

Водночас, концепція Жан-Жака Руссо про неподільний народний суверенітет, хоча й критикувала жорсткий поділ влади, підкреслила її єдине джерело – волю народу. Ця ідея мала вирішальний вплив на розвиток прямої демократії та республіканських ідеалів, наголосивши, що легітимність усіх гілок влади походить від суверена – народу.

У ХХІ столітті принцип поділу влади постає перед новими викликами, такими як зростання ролі виконавчої влади, вплив медіа, цифрові технології та глобалізація. Ці фактори вимагають постійного переосмислення класичних доктрин і пошуку нових механізмів, які б забезпечували ефективний баланс між гілками влади. Тому, системний аналіз еволюції та реалізації цього принципу в різних країнах є не лише теоретичним завданням, але й практичною необхідністю для забезпечення стабільності та захисту прав і свобод у сучасному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Платон. Держава. / Пер. з давньогрец. Д. Коваль. Київ: Основи, 2000. 365 с. URL: <http://litopys.org.ua/plato/plat01.htm>.
2. Арістотель. Політика. / Пер. з давньогрец. О. Кислюк. Київ: Основи, 2000. Книга IV, розділ 14. URL: <http://litopys.org.ua/aristotle/arist.htm>.
3. Арістотель. Політика. / Пер. з давньогрец. О. Кислюк. Київ: Основи, 2000. Книга III, розділ 11. URL: <http://litopys.org.ua/aristotle/arist.htm>.
4. Polybius. (1923). The Histories, Volume III: Books V–VIII (W. R. Paton, Trans.). Cambridge, MA: Harvard University Press. (287 pp.). URL: <https://www.loebclassics.com/view/LCL138/2011/volume.xml>.
5. Велика хартія вольностей (1215). Стаття 39. URL: <https://maysterni.com/publication.php?id=107962>.
6. Джейд Моралес. Зрозуміла хронологія англійської монархії, яку ви повинні вивчити. URL: <https://www.mindonmap.com/uk/blog/timeline-of-english-monarchy>.
7. Себайн Джордж Г., Торсон Томас Л. *Історія політичної думки* / Пер. з англ. Київ: Основи, 1997. 838 с. URL: <http://litopys.org.ua/istpolit/ipd19.htm>.
8. Кок Е. The Reports of Sir Edward Coke. London: 1826. URL: https://books.google.com.ua/books?id=PIYDAAAQAAJ&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.
9. Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної думки). Навчальний посібник. Київ: Либідь, 2005. 576 с. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-book-134.html>.
10. Локк Дж. Два трактати про правління. / Пер. з англ. Павло Содомора. Київ: Наш формат, 2020. 308 с.
11. Монтеск'є Ш.Л. Про дух законів: хрестоматія. Київ, 2008. URL: <http://pid.atwebpages.com/geopolitika-hrestomatiya-burlakov.html>.
12. Образцова В.В. Механізм стримувань і противаг в управлінсько-публічних відносинах. *Інвестиція: практика та досвід*. 2018. № 20. С. 107–112.
13. Сурнін В.О. Механізми стримувань та противаг у системі розподілу влади в Україні. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології*. 2013. Вип. 2. С. 140–144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdytp_2013_2_28.
14. Козинець О.В., Приходько Г.О. Держава та право в ученні Ш. Л. Монтеск'є. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського*. Серія: Юридичні науки. Т. 31 (70). 2020. № 1. С. 26–31. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/1_2020/7.pdf.
15. Руссо Жан-Жак. Про суспільну угоду, або принципи політичного правління / Пер. з фр. та ком. О. Хома. Київ: Port-Royal. 2001. 349 с. URL: <http://litopys.org.ua/rousseau/rous.htm>.